

juvamen, quo in se ipsa fortior fiat, et virtute aliqua nova instruatur.—**Respondeo** 2.º si objectio contendat, sine nova hujusmodi efficacia, quam in se accipiat, non posse satis explicari perfectionem, quam æstiativa sortiri debet propter conjunctionem cum parte rationali et ex refluencia ab illa, *negabo* assertum, donec probetur; nam nulla est paritas in allatis exemplis. Sane ideo instrumentum ex concursu et motu causæ principalis, et potentia ex juvamine auxilii supernaturalis, et vires physicæ et chemicæ ex conjunctione cum potentia nutritiva, præstantiorem operationem perficiunt, quia non agunt seorsim, sed simul cum illis unum prorsus actum vel effectum producunt, et propterea non potest non actio instrumenti cum causæ principalis influxu, et actio potentiæ naturalis cum auxilio supernaturali, et actio aliarum virium chemicarum cum potentia nutritiva præstantior esse. Atqui cogitativa in homine non efficit actum suum proprium cum influxu rationis, sed seorsim ab illa operatur. Ergo nulla est paritas in objectis exemplis. Deinde illud quoque addo, potentiam, etiam cum auxilio supernaturali, eosdem generatim actus *objectivæ* et secundum speciem logicam, elicere, quamvis sint ex pretiosiori, ut ita dicam metallo; ac proinde se habet quasi artifex, qui cum ex sua paupertate ac nativa conditione nequeat facere nisi lutea vasa, ex dono divitis alicujus conflatur argentea vel aurea: sed utraque sunt vasa ejusdem formæ ac figuræ. Hisce præjactis

Hæc mea sententia est. Primo in pueris et infantibus sæpius, et interdum in adultis hominibus, videtur æstiativa similem modum operandi habere, ac in animalibus, nempe quotiescumque instinctu ducuntur. Nam instinctus videtur consistere in æstiativa, prout in primo volumine Psychologiæ fuse probatum est. Ergo ubicumque homo, sive infans sive adultus, non ratione, sed instinctu ducitur, non videtur excellentiorem modum operandi præ se ferre per æstiativam, quam ipsa animalia. Secundo ab hominibus ratione utentibus, quid sibi suæque conservationi commodum vel incommodum, amicum vel inimicum etc., sit, non cognoscitur sicut ab animalibus per instinctum et æstiativam naturalem, sed per collationem et comparisonem discursumque

aliquem sumendo experientiam. Id videtur patere ipsa experientia cujusque ac sensu communi. Tertio, in tota ista opera quidquid est veri ratiocinii, etiam ex singularibus, et collationis rationum, videtur esse solius intellectus, ita tamen ut actum hujus comitetur actus æstiativæ aut cogitativæ. Et sic cogitativa hominis dici quodammodo potest ex conjunctione cum ratione participare discursum, non quod proprie discurrat, sed quod percipiat quædam cum discursu intellectus conjuncta. Ratio vero est, quia non intelligitur, nec adhuc explicari potuit a contrariæ sententiæ assertoribus, quid interni juvaminis recipiat æstiativa in homine ex refluencia intellectus, quo habilis reddatur ad formalem discursum efficiendum vel ad formalia judicia proferenda. Atqui si nihil interni juvaminis accipiat non potest ex suis viribus æstiativa, utpote sensitiva potentia, judicare vel discurrere. Ergo re vera non discurrat, sed tantum sub directione rationis elicit varios actus concomitantes actus ab intellectu cum discursu positos. Quare recte scripsit P. Franciscus Suarez: «Cogitativam multi putant esse potentiam sensitivam propriam hominis, valentem ratiocinari circa particularia, et componere, atque dividere; hoc tamen excedit limites virtutis sensitivæ, ut supra dixi; cogitativa ergo nihil aliud significat, quam ipsamet potentiam sensitivam interioriorem discernentem inter conveniens et disconveniens, prout speciali quodam modo in homine existit, habetque in ipso majorem aliquam perfectionem, quia non ex solo instinctu naturæ dicitur, sed etiam ex nobilitate cognitione et experientia, ac sæpe etiam a ratione, dirigitur» (1).

ARTICULUS IV

De memoria et reminiscencia.

213. Memoria duplex esse potest intellectualis et sensitiva: certum enim est nos non solum corporea et sensibilia, sed etiam intelligibilia et spiritualia recordari, quod profecto

Memoria duplex
intellectualis
et sensitiva.

(1) Suarez de anim. lib. 3, cap. 30, num. 7. Cfr. Toletus et Rubius locis citatis.

de postrema
tantum hic
agendum.

Quid memoria,

et quo pacto
distin. in quest.
a phantasia.

Memoria
sensitiva tempore
apprehendit
non abstracte,
sed concrete

Memoria
recordatur
non solum
objecta, sed
etiam ipsas
sensitivas
phantasias.

sine altiori facultate non possumus præstare. Verum hic nobis solum de sensitiva memoria est agendum, de intellectiva enim alibi opportunior disserendi locus erit. Est ergo memoria potentia sensitiva interior, olim cognita prout jam alias cognita recognoscens. Non ergo solum præteritorum species retinet, prout Avicenna putaverat (1), sed etiam objecta cognoscit, in quo convenit cum phantasia vel imaginatione, a qua differt, quia hæc solummodo objecta vel eorum formas et imagines iterum repræsentat, memoria vero non eas utcumque repræsentat, sed recognoscendo illas prout jam olim habitas. Ideo solet dici objectum memoriæ esse rem præteritam: quod non sic intelligas, quod memoria solum cognoscat res, quæ ita præterierint, ut jam non existant, sed quæ præterierint in cognitione, seu quæ alias cognitæ fuerint, sive actu existant, sive non, in seipsis (2). Illud vero probe nota memoriam sensitivam non sic apprehendere rem præteritam, ut ipsum tempus præteritum abstracte cognoscat, id enim solum intellectus proprium est, sed tantum apprehendit præteritum concrete, cognoscendo videlicet rem hanc jam alias perceptam fuisse. Illud quoque nota, quod sicut diximus sensum communem percipere non solum objecta sensuum externorum, sed ipsas quoque sensationes; ita etiam memoria recognoscit non solum objecta præterita seu olim cognita, sed etiam ipsas olim habitas sensationes: sic canis recordatur ingratis tactus sensationem acceptam a puero, a quo vapularat. Atque hæc est diserta doctrina S. Thomæ: *Præteritio potest ad duo referri, scilicet ad objectum quod cognoscitur, et ad cognitionis actum; quæ quidem duo simul conjunguntur in parte sensitiva, quæ est apprehensiva alicujus per hoc quod immutatur a presenti sensibili. Unde simul animal memoratur se prius sensitisse in præterito, et se sensitisse quoddam præteritum sensibile* (3). Quæ cum ita sint, in actu memoriæ sensitivæ duo apprehenduntur res vel actio aliqua, et præteritio ejus, id est, quod illud jam alias ab eodem subjecto perceptum sit. Cum quibus in homine, in quo sensus

(1) Apud S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 2, cap. 74 initio.

(2) Cfr. S. Thomæ, *de memor. et reminisc.*, lect. 1, paragr. c.

(3) S. Thom. 1 p. quæst. 79, art. 6, ad 2.UM

operatio cum operatione intellectus connectitur, admisceri videtur etiam cognitio saltem implicita identitatis personalis.

Dices fortasse ex hac explicatione sequi, quod sensus apprehendat carentias et negationes, cujus tamen contrarium alibi docuimus. Nam objectum memoriæ est res præterita seu jam non presens. Atqui hoc negationem importat.

Sed facile solvitur difficultas. Res enim præterita seu olim cognita duo importat, alterum positivum, quod memoria directe attingit, nempe rem alias perceptam vel perceptionem rei alias habitam, alterum negativum, seu postea rem illam non fuisse perceptam, et hoc memoria sensitiva non attingit, saltem directe et in se.

Cæterum S. Thomas et quidam alii interdum memoriam docent retinere species, ac reproducere intentiones vel rationes insensatas, quæ primum perceptæ per æstimativam fuerant (1): quæ fuit quoque sententia Avicennæ et Algazelis, prout testatur auctor opusculi de *Potentia animæ*: *Quarta vis sensitiva interior est memorativa, vel memoria. Est autem memoria secundum Algazelem vis conservatrix harum intentionum, quas apprehendit æstimativa; et ideo est arca intentionum, sicut phantasia vel imaginativa est conservatrix formarum et arca illarum: et istæ intentiones non sunt sensatæ, sed a sensibus elicite. Organum autem hujus potentia est in posteriori concavitate cerebri. Unde Avicenna 6 de Naturalibus: vis memorialis est, quæ est ordinata in posteriori concavitate cerebri, continens quod apprehendit vis æstimativa de intentionibus non sensatis singularium et sensibilibus* (2). Alias tamen sæpe idem S. Doctor et alii scriptores, nulla facta rationum insensatarum mentione, generatim docent objectum memoriæ esse

Quidam
interdum
memoriam
retinere
ad rationum
insensatarum
recordationem.

(1) Ad apprehendendum autem intentiones, quæ per sensum non accipiuntur, ordinatur vis æstimativa; ad conservandum autem eas vis memorativa, quæ est thesaurus quidam hujusmodi intentionum; cujus signum est, quod principium memorandi fit in animalibus ex aliqua hujusmodi intentione, puta, quod est nocivum vel conveniens. Et ipsa ratio præteriti, quam attendit memoria, inter hujusmodi intentiones computatur. S. Thom. 1 p. quæst. 78, art. 4; 1.º dist. 3, quæst. 4, art. 1, ad 2.UM etc.

(2) Opusc. de potent. animæ, cap. 4.

rem præteritam vel olim cognitam (1). Et ita videtur esse dicendum ex vulgari etiam omnium sensu, nec restringendum proinde est memoriæ objectum ad insensatas dumtaxat intentiones.

Memoria hactenus descripta reperitur in brutis, non minus quam in hominibus, sicut jam probatum reliquimus in primo *Psychologiæ* volumine (2): cognitio enim objecti præteriti concrete modo explicato non transcendit ordinem sensitivum. Memoria, inquit Angelicus, *secundum communem usum loquentium accipitur pro noñtia præteriorum. Cognoscere autem præteritum ut præteritum est ejus, cujus est cognoscere præsens ut præsens, vel nunc ut nunc; hoc autem est sensus* (3), etc. Ea tamen in homine propter connexionem partis sensitivæ cum rationali majorem assequitur perfectionem, sicut diximus etiam de phantasia et æstimativa, et propterea in illo nomen peculiare sortitur *reminiscentiæ*; non enim solum recordamur res, quarum sponte vel absque propria inquisitione memoria recurrit, quod solum possunt bruta facere, sed etiam sæpe memoriã rerum refricamus, studiosè inquirendo cum aliquo discursu, prout pulchre eleganterque declarat S. Augustinus (4). *Requiritur*, inquit Angelicus, *quod ea quæ prius fuerunt apprehensa per sensus et interius conservata; iterum ad actualem considerationem revocentur. Et hoc quidem pertinet ad rememorativam virtutem, quæ in aliis quidem animalibus absque inquisitione suam operationem habet, in hominibus autem cum inquisitione et studio unde in hominibus non solum est memoriã, sed reminiscentiã* (5). Quare *reminiscentiã* nihil est aliud, quam inquisitio alicujus quod a memoriã excidit. Et ideo *reminiscendo venamur, id est, inquiremus id, quod consequenter est ab aliquo priori, quod in memoriã*

(1) Vide v. g. S. Thom. de memor. et reminisc. lect. 1. paragr. e; quest. de anim. art. 13; de verit. quest. 10, art. 2; etc.; et Joannem a S. Thoma, de anim. quest. 8, art. 2; Collegium Complutense S. Thomæ, de anim. lib. 2, quæst. 8, paragr. 3.

(2) Vol. 1.um Psycholog. num. 190, ¶ pag. 799.

(3) S. Thom. de verit. quæst. 10, art. 2.

(4) Confession. lib. 10, cap. 19.

(5) S. Thom. quæst. de anim. art. 13. Cfr. 1. p. quæst. 78, art. 4; et opus. de memor. et reminiscentiã; et opus. de potent. anim. cap. 4 fin.

Quid
reminiscentiã,
quæ propria est
hominis.

lenemus. Sicut enim ille, qui inquiri per demonstrationem, procedit ex aliquo priori, quod est notum, ex quo venatur aliquid posterius, quod est ignotum; ita etiam reminiscens, ex aliquo priori, quod in memoriã habetur, procedit ad reinveniendum id, quod ex memoriã excidit (1). Unde illi, qui in præcedenti articulo cogitativæ hominis discursum aliquem ex singularibus asserunt, id ipsum de reminiscentiã arbitrantur. Non videtur tamen necesse discursum ullum tribuere ipsi sensitivæ potentiæ reminiscendi, sed tantum intellectui, prout jam declaratum est circa cogitativam.

Illud porro mirabile accidit S. Augustino, quod homo non solum recordatur cognitiones præteritas, sed ipsam quoque oblivionem: *Cum memoriã memini, per seipsam sibi præsto est ipsa memoriã: cum vero memini oblivionem et memoriã præsto est et oblitio; memoriã, qua meminim, oblitio, quam meminim. Sed quid est oblitio, nisi privatio memoriã? Quomodo ergo adest, ut eam meminim, quando cum adest meminisse non possum? At si quod meminimus, memoriã retinemus; oblivionem autem nisi meminissemus, nequaquam possemus, audito isto nomine, rem, quæ illo significatur, agnoscere; memoriã retinetur oblitio. Adest ergo, ne oblitiscamur, quæ cum adest, oblitiscimur. An ex hoc intelligitur non per seipsam inesse memoriã, cum eam meminimus, sed per imaginem suam? quia si per seipsam præsto esset oblitio, non ut meminissemus, sed ut oblitisceremur, efficeret. Et hoc quis tandem indagabit? quis comprehendet, quomodo sit?—Ego certe, Domine, laboro hic, et laboro in meipso: factus sum mihi terra difficultatis et sudoris nimii* (2). Solutio autem enigmati ab ipso Doctore indicatur illis verbis: *Si autem penitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiscimur. Neque enim omnino adhuc oblitus sumus, quod vel jam oblitus nos esse meminimus. Hoc ergo nec amissum querere poterimus, quod omnino oblitus fuerimus* (3). Ex qua doctrina duplex distinguitur oblitio, perfecta vel completa et incompleta. Sæpe enim oblitiscimur partem dumtaxat rei, vel certe vestigium aliquod remanet oblivionis, ut si tunc neris te debuisse rem aliquam facere, et non fecisse; et tunc

Homo recordatur
ipsam
oblivionem.

(1) S. Thom., de memor. et reminisc. lect. 5, paragr. b.

(2) S. Augustin. Confession. lib. 10, cap. 16.

(3) S. August. ibid. cap. 19 fin.

possumus oblivionis meminisse. Si autem vel res penitus excidit e memoria, vel etiam nullum remanet oblivionis vestigium, impossibilis est recordatio oblivionis.

Duæ præcipuæ distingui vulgo solent in memoria proprietates, facilitas, et tenacitas. Facilitas consistit in celeritate, qua parvo labore res memoriæ commendantur; tenacitas sita est in diuturnitate vel facultate diu retinendi: et utraque implicat vim prompte associandi imagines, quam jam superius notavimus pendere non parum etiam ex individualibus subjecti conditionibus. Compertum porro est omnibus atque exploratum, facilitatem memoriæ ac tenacitatem variam esse in diversis hominibus: quidam utramque possident, alii neutram, alii facillime addiscunt memoriter, et statim obliviscuntur, alii cum sint tardiores in addiscendo, tenacissimi sunt in retinendo: alii retinent diu vivacissimas locorum imagines, nominum vero ac linguarum memoriam facillime perdunt, et veissim: alii notitias per unum sensum haustas conservant, haustas vero per alium sensum non recordantur, vel non æque bene. Verbo, experientia docet memoriam in quovis homine non esse æque tenacem rerum ad diversos ordines pertinentium. Unde conclusi videtur agnoscendam esse in memoria latitudinem quandam et varietatem virtutis representativæ, undequaque tandem illa proveniat. Generatim variat retinendi facultas pro ætatum varietate: maxima est in pueritia, at postea deerescit usque ad senectam, in qua sæpe dudum percepta vivacissime recurrunt memoriæ, quæ vero de novo sensibus obviam fiunt, nullo sæpe relicto vestigio, illico elabuntur. In eadem vero ætate memoriæ tenacitas pendet, cæteris paribus, ex gradu attentionis externorum sensuum perceptioni adhibitæ, ex majori minorive exercitatione, nam memoria excolendo augetur, et ex majori minorive activitate sanguinæ circulationis, ut docent Physiologi, et accidentaliter variare potest ex diversis morbis et organismi affectionibus, ac cerebri læsione, quibus ex causis etiam interdum deletur pene memoria (1).

(1) «L'organe de la mémoire est un instrument dont les éléments, pour ne pas dire les rouages, sont en nombre incalculable. Ces éléments agissent seuls, mais ils agissent aussi par groupes et avec

Præcipuæ dotes
memoriæ
facilitas et
tenacitas.

Diversitas
memoriæ in
diversis
hominibus.

Undenam
pendet
memoriæ
tenacitas

Cæterum sicut perdi vel imminui memorandi facultas potest, ita etiam artis præsidio conservari, ac perfici potest, prout jam diu docuerat S. Thomas, datis etiam hac de re quibusdam præceptis: *Sicut prudentia aptitudinem quidem habet ex natura, sed ejus complementum est ex arte, ita etiam ut Tullius (potius alius auctor) dicit in sua Retorica (lib. 3 Ad Heren., aliquant. ante fin.), memoria non solum a natura perficitur, sed etiam habet plurimum artis et industriæ; et sunt quatuor, per quæ homo proficit in bene memorando. Quorum primum est, ut eorum, quæ vult memorari, quasdam similitudines assumat convenientes, nec tamen omnino consuetas; quia ea quæ sunt inconsueta, magis miramur, et sic in eis animus magis et vehementius detinetur; ex quo fit, quod eorum, quæ in pueritia vidimus, magis memoremur. Ideo autem necessaria est bujusmodi similitudinum vel imaginum adiuventia, quia intentiones simplices et spirituales facilius ex animo elabuntur, nisi quibusdam*

Ars conservandi
perficiendique
memoriam.

ensemble. Matériels, ils sont soumis aux conditions de la matière organisée. La maladie les atteint ou isolément ou par groupes, les désorganise ou en gêne simplement le jeu. Parmi les conditions physiologiques de leur exercice, la plus universelle et la plus indispensable est la circulation normale du sang qui les baigne. Il n'y a pas de fonction organique qui ne se ralentisse quand la circulation devient paresseuse, qui ne s'active avec elle, qui ne s'exagère dans la fièvre. Une anémie locale gêne fatalement, rendra même impossible, si elle est complète, l'exercice de tel ou tel centre cérébral; par suite, le souvenir sera difficile, résistera même à tous les efforts. Il est aisé de constater que lorsqu'on est engourdi, assoupi, c'est-à-dire lorsque le mouvement du sang est ralenti, on perd proportionnellement la facilité du souvenir. Quand on s'excite au contraire, qu'on éveille vivement son attention, ce qui n'a pas lieu sans une impulsion nouvelle donnée au cœur du sang, la mémoire est vive et trouve sur-le-champ ce qu'elle veut. P. Bonniot, S. J., *L'Âme et la Physiologie*, pag. 232.

Inter mirabiliora phenomena obliteratæ memoriæ recensetur illud, quo ipsa conscientia identitatis personæ amittitur ex morbo: «Parmi ces d'effaçances, une des plus étranges est certainement celle que l'on désigne sous le nom peu exact de *changement de personnalité*. La personnalité consiste essentiellement dans la permanence de l'être intelligent et libre: cela ne peut changer. Mais cette permanence n'est connue que par la mémoire, qui nous rappelle nos actes dans le passé, qui nous atteste que celui qui lait en ce moment tel acte est le même qui, il ya un an, faisait tel autre acte. Cette attestation est décisive. Comment, en effet, se rappeler les actes d'un autre, surtout

similitudinibus corporalibus quasi alligentur, quia humana cognitio potentior est circa sensibilia; unde et memorativa ponitur in parte sensitiva. Secundo oportet, ut homo ea, quæ memoriter vult tenere, sua consideratione ordinata disponat, ut ex uno memorato facile ad aliud procedatur. Unde Philosophus dicit (lib. de memoria, cap. 2, a. med.): A locis videntur reminisci aliquando. Causa autem est, quia velociter ab alio in aliud veniunt. Tertio oportet, ut homo sollicitudinem apponat, et affectum adhibeat ad ea, quæ vult rememorari; quia quanto aliquid magis fuerit impressum animo, tanto minus elabitur. Unde et Tullius dicit in sua Rhetor. (lib. III, ad Heren. versus fin.), quod sollicitudo conservat integras simulacrorum figuras. Quarto oportet, quod ea frequenter meditemur, quæ volumus memorari. Unde Philosophus dicit (lib. de memoria, loc. sup. cit.), quod meditationes memoriam salvant; quia, ut in eodem lib. dicitur, consuetudo est quasi natura. Unde quæ multoties intelligimus, cito reminiscimur, quasi naturali quodam ordine ab uno ad aliud procedentes (1). Quæ omnia, ut vides, innuntur iis, quæ supra de imaginum associatione exposita reliquimus. Multi etiam fuere sive antiquioribus sive recentioribus

ces actes intérieurs dont nous sommes en même temps l'auteur et le seul témoin? Je me vois dans le présent me souvenir, en même temps que je me vois agissant de telle façon dans le passé; ces deux vues sont un seul et même acte d'un même sujet. L'identité est donc certaine.... Il y a environ vingt-cinq ans, le docteur Azam se trouva en présence d'une infirmité bizarre. La malade, qu'il nomme Félicité, tombait dans des accès de léthargie, à la suite desquels elle revenait au sentiment avec un caractère tout autre. Après un second assoupissement, l'état ordinaire reparaisait. Il y avait un de ces états dans lequel elle perdait toute notion de ce qui s'était passé dans l'autre; elle semblait être une autre personne. Depuis on a pu reproduire cet état chez les hypnotisés. On a même développé chez quelques sujets jusqu'à trois personnalités différentes parlant l'une de l'autre comme d'une étrangère.

«Y avait-il vraiment plusieurs personnes différentes? Evidemment non; mais la même personne, dans certaines circonstances, perdait la notion du bien qui établissait son identité, et se prêtait à plusieurs rôles successifs. On dirait que le cerveau se partage alors en plusieurs compartiments étanches; dans chacun se produit une série d'actes inconnus des autres». Domet de Vorges, *La perception et la Psychologie Thomiste*, pag. 79.

(1) S. Thom. 2. 2. quæst. 49, art. 1, ad 2.um

temporibus, qui juvandæ memoriæ causâ mnemotechnicam artem fusc tractarent.

214. Organum memoriæ est in cerebro, sicut organum cæterorum sensuum interiorum. Et veteres quidem multi jam inde a S. Thoma memoriæ tamquam sedem propriam assignabant posteriorem partem capitis seu cerebri (1); sed recentiores Physiologi memoriam, et generatim sensus interiores, putant residere omnes in parte anteriori cerebri, nempe in lobis frontilibus, quamvis nequeant propriam cuique sensui regionem certo assignare (2). Nec vero solum cerebrum esse organum memoriæ docent Physiologi, sed etiam censeit alia genera imaginum aliis partibus esse affixa, et, ut dicunt, localizata: quod si verum est, ex lesione unius partis, cæteris sanis remanentibus, explicari recte posset phænomenum illud, quod modo innueram, oblivionis plene in uno verum genere cum memoria rerum aliarum (3). Nominatim vero dicunt

Organum
memoria.

Localizatio
memoria.

(1) Vide S. Thom. 1.º dist. 3.^a quæst. 4, art. 2.um; opuse, de potentia anim. cap. 4.

(2) «Quand les Physiologistes modernes cherchent à localiser l'activité intellectuelle, nous devons entendre les sens internes, l'imagination, la mémoire, le sens central... qui, seuls, ont des organes corporels, et dont le rôle est de donner aux facultés intellectuelles les éléments qu'elles élaborent.—Or, tous conviennent, sans préciser davantage, que cette activité réside dans les lobes frontaux. Ces lobes, en effet, suivent dans le règne animal, la même marche d'accroissement que les facultés sensibles ils sont à leur maximum chez l'Homme. Rev. Dom. Guibert, *Anatomie et Physiologie animales*, pag. 384.

(3) «Nul n'ignore combien facilement la mémoire est atteinte par les indispositions de l'organe. Non seulement la mémoire disparaît comme l'intelligence elle-même, si le cerveau est hors d'état de fonctionner: ceci peut s'expliquer par un lien accidentel; mais la mémoire dépend si essentiellement de l'organe, qu'elle y est localisée, et que nos divers souvenirs s'effacent avec les maladies des diverses parties des hémisphères cérébraux. Tel a perdu le souvenir des dates; tel ne peut plus se rappeler les noms propres ceci n'est pas le fait d'une faculté toute simple et spirituelle, mais d'une faculté organique qui exerce différentes fonctions par différentes parties du corps. On en voit qui ne peuvent plus retrouver aucun substantif; d'autres perdent entièrement le souvenir des mots et la faculté de la parole; d'autres, le souvenir d'es lettres et la faculté d'écrire». Cl. Domet de Vorges (*La Perception* etc. pag. 78). Cir. etiam P. de Bonniot (op. cit. pag. 228 seqq., ubi plura ejusmodi facta narrantur), et Henry Joly *Psychologie comparée*, pag. 184, 185, Paris, 1886.

multi facultatem vel centrum loquelæ inesse in tertia circumvolutione frontali, quæ nomen accepit a Broca, qui primus hujusmodi centrum invenit (1); et ex hujus paralyti circumvolutionis procedunt phænomena illa notissima *agraphiæ* et *aphasiæ*, cum quis obliviscitur scripturæ, aut loquelæ usum absque proprii organi læsione amittit ex oblivione, ut videtur, verborum (2). Notant tamen multi fieri interdum, ut

(1) «Ce centre paraît néanmoins assez complexe, car ses lésions amènent, tantôt la perte de la mémoire des mots (*surdité verbale*), tantôt la perte des signes graphiques qui les rendent (*cécité verbale*), tantôt une ataxie motrice qui empêche le malade de prononcer ou d'écrire le mot qu'il a dans la mémoire, ou qui lui fait prononcer ou écrire un mot différent de celui qu'il a en vue (*aphasie, agraphie*). Cette circonvolution est dite de Broca, à cause du savant anthropologiste qui découvrit ce centre» Cl. Domet de Vorges, op. cit. pag. 383.

(2) Præclarus scriptor gallus, Georgius Surbled, contendit circumvolutionem istam Brocæ haud esse centrum illius facultatis novæ, quæ vocanda sit facultas loquelæ, sed tantum centrum motionis, profertque in medium exempla quedam, in quibus *aphasia* provenit ex paralyti chordarum vocalium, quæ ex cerebro ad laryngem protenduntur: «Le langage n'a donc pas l'importance exagérée qu'on lui a attribuée: c'est l'instrument de la vie psychique, l'humble serviteur de l'intelligence. La circonvolution de Broca, dont l'intégrité est nécessaire à son exercice, n'est pas le siège d'une faculté: elle ne doit être qu'un centre moteur des muscles intrinsèques du larynx, en d'autres termes un centre *phonateur*. C'est là une présomption qui est venue à l'esprit de plusieurs et que la raison autorisait: la science en a fait une réalité depuis quelque temps et la confirmera de plus en plus.—M le Dr. Déjerme a relaté, dernièrement, deux observations très intéressantes d'*aphasie* qui jettent une première lueur sur la localisation cérébrale des centres larynges. L'*aphasie* s'accompagnait d'une *paralyse de la corde vocale droite*. Les muscles de la langue, du voile du palais et des lèvres étaient intacts. Les lésions, sous-corticales, correspondaient nettement à la circonvolution de Broca (*aphasie motrice souscorticale*). Ces premiers résultats sont admirablement corroborés par les récentes recherches de Horsley et Semon sur le singe. Les savants expérimentateurs ont constaté que les nerfs phonateurs ont un centre cortical au pied de la circonvolution frontale ascendante, en arrière de l'extrémité inférieure du sillon précentral. Or, dans les deux observations de Déjerme, les foyers de ramollissement siègeaient précisément dans un point correspondant, à l'extrémité intérieure de la troisième frontale et à la base de la frontale ascendante. Tels sont les faits déjà très

læsa parte cerebri, pereat quidem memoria olim cognitarum rerum, sed addisci aliæ novæ possint, ac memoriæ retineri: id quod, si verum est, probare videtur memoriæ actum, licet per determinatam aliquam portionem cerebri exerceatur, non tamen ita illi essentialiter affixam esse, ut nequeat etiam, illa læsa, per aliam exerceri (1). Verum hæc aliaque de hæc

probans qui nous permettent de dire qu'il n'y a pas de siège cérébral de la faculté du langage, et que Bouillaud et Broca n'ont eu la gloire de découvrir qu'un centre moteur des plus importants, le centre des mouvements du larynx». Cl. Surbled, *Le Problème cérébral*, pag. 232, 233. Paris, 1892.

Ego vero facile concesserim loquelam, præcisam ab intelligentia et phantasia, imperante vocem et motum lingue, non esse facultatem specialem. Ex factis autem a claro scriptore non probatur, quod circumvolutiones Brocæ sint centrum solum motionis, et non possint esse, ut alii docent, sedes et organum quarumdam imaginum. Ad pronuntiandas enim voces non requiritur solum impulsus motivus procedens ex centro aliquo motore, sed etiam cognitio et imperium appetitus dirigens et præcipiens motum, prout alibi explicuimus (Vide *Psychol.* vol. 1.UM num. 223, pag. 940 seq.). Ergo *aphasia* posset provenire non solum ex paralyti centri motoris, sed etiam ex defectu cognitionis atque appetitus imperantis, atque adeo ex obliatione imaginum verborum in phantasia et memoria. Quod vero non proveniat sæpe ex paralyti centri motoris, sed ex defectu memoriæ, videntur ostendere exempla eorum, qui ita sermonem vel certe plura verba oblitii sunt, quasi nunquam ea scierint, quibus tamen si voces suggeras, egregie repetunt (Vide v. g. P. Bonniot, *L'âme et la Physiologie*, pag. 229 etc.

(1) «De ce qui précède il est aisé de conclure que la science expérimentale est loin d'avoir reconnu les attributions spéciales de chaque portion du cerveau. Ce qu'on sait déjà, c'est qu'un centre n'est pas tellement nécessaire à une faculté, que cette faculté périsse sans retour avec lui. Le fait des *suppléances* en est la preuve. Qu'une lésion supprime, par exemple, le centre de la mémoire, tous les souvenirs du passé disparaîtront avec l'organe qui les conservait; mais un autre centre peut à son tour recueillir les images, les conserver, les faire revivre, et devenir ainsi un nouvel organe de la mémoire». Rev. Dom. Guibert, op. cit. pag. 385.—On voit qu'on ne peut plus retrouver aucun substantif; d'autres perdent entièrement le souvenir des mots et la faculté de la parole; d'autres, le souvenir des lettres et la faculté d'écrire. Ces dernières facultés ont pu être localisées avec vraisemblance. Broca attribuait à la faculté de la parole la troisième circonvolution frontale gauche. Mais chose singulière, cette localisation n'est pas absolue; elle dépend des habitudes du sujet. Celui

Phantasiae me-
moriarumque
utilitas et
necessitas.

re nondum satis explorata accuratiori Physiologiae indagini relinquatur. Ex his tamen liquido constat phantasiae memoriarumque utilitas, immo et necessitas. Tolle phantasiam et memoriam, et illico nec loqui poteris, nec scientias addiscere, nec parentes, amicos, benefactores nosse, immo nec tuæ quidem personalitatis identitatem agnoscere, nec pericula vitare, nec proprii corporis animæve necessitatibus subvenire; verbo, vitam, sive rationalem sive etiam animale, sustentare impossibile erit.

De speciebus rememorativis nihil occurrit hic peculiare dicendum.

ARTICULUS V

Utrum sensus interni re, an vero sola ratione distinguantur.

215. Post expositam singulorum sensuum interiorum naturam longe facilius erit eorum numerum ac distinctionem definire. Plures fuere apud antiquos circa controversiam hanc opiniones, ut videre est apud Suarez, Conimbricenses et Martinez de Prado (1): pauci quidam posuerunt duos tantum sensus interiores, nempe vel communem sensum et phantasiam, cum qua æstimativa et memoria identificentur, ut voluit Venetus, Pererius, Fonseca (2) et Conimbricenses (3); vel ut alii putant sensum communem identificatum cum phantasia, et æstimativam cum memoria. Alii posuerunt tres, sensum communem identificatum cum phantasia,

Veritas opinio-
rum circa
internorum
sensuum nume-
rum:

alii duos
tantum,

alii tres,

dont la circonvolution frontale gauche est désorganisée peut recouvrer après quelque temps la parole en apprenant à se servir de la circonvolution de droite. Il semble que le cerveau est comme un magasin ou chaque ordre de notion est classé dans son quartier; mais ce quartier dépendrait moins des dispositions du local que des convenances du propriétaire». Cf. Domet de Vorges, *op. cit.*, pag. 78, 79.

(1) Suarez, *de anim.* lib. 3, cap. 30; Conimbricenses, *ib.* lib. 3, cap. 3, quest. 1, art. 1; Joann. Martinez de Prado, *de anim.* lib. 3, quest. 1.

(2) Fonseca, *Metaph.* lib. 5, cap. 28, quest. 7, sect. 4.

(3) *Loc. nup. cit.* art. 3.

cogitativam et memoriam (1). Quidam alii cum Avicenna et Alberto M. induxerunt quinque, sensum communem, phantasiam et imaginationem ab ea distinctam, dividentem vel componentem imagines, prout innuimus agentes de hac potentia, æstimativam et memoriam. Hæ vero sententiæ paucos nactæ sunt assertores ac patronos. Duæ aliæ restant celeberrimæ. Prima S. Thomæ (2), quem sequuntur communiter Thomistæ (3), et ex nostra Societate P. Valentia (4), et P. Sylvester Mauri (5), tenet quatuor dari sensus internos realiter distinctos, sensum communem, phantasiam vel imaginationem, æstimativam vel cogitativam, et memoriam vel reminiscentiam. Altera sententia tenet unam realem esse potentiam interioriorem, quæ a diversis muneribus et actibus, quos exercet, tamquam ratione multiplex apprehendatur, ac diversimode denominetur, nimirum *sensus communis*, quatenus, discernit sensibilia sensuum exteriorum et actus eorum in præsentia; phantasia, quatenus hæc eadem apprehendit in absentia; æstimativa, quatenus in objectis sensibilibus rationes insensatas percipit, ac demum memoria, quatenus præterita apprehendit prout olim etiam cognita. Ita sentiunt post Alexandrum Halensem (6), plures Scotistæ (7), quamvis postea suam formalem distinctionem admittant; et communissime nostri (8).

alii quinque,

alii communis
quatuor ponunt
sensus internos,

alii duntaxat
unum cum
quadreplici acta
vel munere.

(1) Hanc tuetur etiam P. Toletus (*de anim.* lib. 3, quest. 6, conclus. 1.^a), ita tamen ut æstimativam identificet cum phantasia.

(2) Vide S. Thom. 1 p. quest. 78, art. 4; quest. *de anim.* art. 13; *opusc. de Potent. animæ*, cap. 4, etc.

(3) Vide Joann. a S. Thoma (*de anim.* quest. 8, art. 2), Collegium Complutense (*de anim.* lib. 2, quest. 8), Joann. Martinez de Prado (*de anim.* lib. 3, quest. 1, paragr. 2; quest. 3, paragr. 3; quest. 4, paragr. 3; quest. 5, paragr. 4; quest. 6, paragr. 1), Complutenses Carmelit. (*de anim.* disp. 15, quest. 2, 4 et 5).

(4) In 1.^{am} part. disp. 6, quest. 4, punct. 2 lin.

(5) *Questiones philosoph.* lib. 4, quest. 48.

(6) 2 p. quest. 7, membr. 2.

(7) Ita v. g. Tartaretus (*de anim.* lib. 2), Cavellus (*Super q. 9 Scoti de anim.*, conclus. 4), Mastrius (*de anim.* disp. 5, quest. 8, art. 5), Dupasquier (*de anim.* disp. 11, quest. 2, conclus. 2), Pontius (*de anim.*, disp. 10, quest. 1, conclus. 1.^a).

(8) Suarez (*de anim.* lib. 3, cap. 30, num. 13 seqq.), Rubius (*de anim.* lib. 3, cap. 3, quest. 1.^a et 2.^a), Vazquez (In 1.^{am} part.

Rationes
Thomistarum
quatuor sensus
realiter distin-
ctos admitten-
tium: prima

dissolvitur ab
aliis:

216. Rationes pro sententia Thomistarum hæc præpue afferuntur. Prima: Sensus communis species recipit, nec necesse est, ut retineat quia proprium ejus munus est apprehendere, ac discernere sensibilia in præsentia, seu dum actu percipiuntur ab externis sensibus; e converso phantasia, cum percipiat sensibilia in absentia, debet species non solum recipere, sed etiam bene conservare, ac diu retinere. Atqui in corporalibus recipere ac retinere diversum requirunt organum ac temperamentum; nam humida bene recipiunt, et male retinent, ut patet in cera molli, sicca vero e contrario, sicut patet in marmore. Ergo cum sensus communis et phantasia diversam requirant organi temperiem, diversæ realiter potentia sunt (1)—Hæc tamen ratio aliis parum efficax videtur. Major conceditur intellecta eo sensu, ut potentia, eliciens actum sensibilia percipiendi in præsentia, præcise pro tali actu non debeat diu retinere species. Minor vero negatur simpliciter 1.º, quia quamvis aliquando ea, quæ facile recipiunt, non diu retineant, sed e converso, omne quod diu retinet, ideo retinet, quia recipit. Ergo non est universaliter verum, quod recipere ac retinere postulent diversum vel impossibile temperamentum. Eo vel magis, quod, docentibus multis Thomistis, imaginatio non solum percipiat sensibilia in absentia, sed possit etiam phantasiari de præsentibus: unde docent objectum phantasiæ non esse præcise externum sensibile *absens*, sed externum sensibile, prout abstrahit a præsentem vel absente (2). Ergo etiam, fatentibus ipsis adver-

disp. 218, cap. 4, num. 12), Arriaga (*de anim. disp. 5, sect. 4*), Izquierdo (*Pharus scientiar. disp. 1, quæst. 2, num. 124*), Rhodes (*Philos. perip. disp. 17, quæst. 6, sect. 1, paragr. 1*), Franciscus Alphonsus (*disp. 11, sect. 2*), Petrus Hurtado (*disp. 17, sect. 7*), Oviedo (*Controv. 4, punct. 2*), De Benedictis (*Philos. perip. tom. 3, lib. 8, Physic. quæst. 4, cap. 8*), Quiros (*Curs. Philos. disp. 85, sect. 3, num. 20*), Compton (*de anim. disp. 15, sect. 1, num. 4*), Soarez lusitanus (*de anim. tract. 2, disp. 3, sect. 1, paragr. 2*), Lossada (*de anim. disp. 5, cap. 4, num. 108 seqq.*).

(1) Vide S. Thom. 1.º quæst. 78, art. 4; *de memor. et reminiscen.*, lect. 2, paragr. d; et Thomistas passim.

(2) Ita disertè tenet Joannes Martínez de Prado (lib. 3, quæst. 3, paragr. 3, num. 24) cum Javello (*de anim. lib. 2, quæst. 59, ad 3.um*),

sariis, eadem potentia interior potest externa sensibilia omnia apprehendere et in præsentia et in absentia, ac proinde non repugnat eadem potentiam actum elicere sensus communis et phantasiæ. 2.º Præterea principium illud, quod assumit Minor, licet verum sit in figuris et characteribus, non tamen esse verum universaliter in quavis forma et qualitate probat ipsa experientia; siquidem ferrum igni applicatum et facile recipit calorem, et diu retinet, et vas fictile novum facillime concipit odorem, nihilominus, scribente Horatio:

Quo semel est imbula recens, servabit odorem

Testu diu.

Ergo ex figurarum analogia non licet generalem inferre conclusionem de omni qualitate recepta, ac præsertim de specie, quæ immaterialem habet modum essendi. 3.º Accedit, quod relate ad specierum conservationem ipsa experientia videatur testari contrarium in pueris, qui cum abundant humiditate magis, quam adulti, et facilius recipiunt species, ac diutius retinent. Itaque nihil repugnat eadem potentiam sic conformato et attempato uti organo, ut et facile recipere, et diu retinere possit (1).

Secunda probatio. «Cognitio objecti absentis tendit sub ratione magis abstracta minusque materiali, quam cognitio præsentis, ut etiam cognitio objecti insensati præ cognitione sensati. Ergo pertinet ad potentiam distinctam» (2). **Confirmatur** 1.º quia plus differt æstimativa a sensu communi et imaginatione, quam inter se differant hæc postremæ potentie, siquidem plus differunt intentiones insensatæ a sensatis, quam sensatæ inter se. **Confirmatur** 2.º quia ad solam rei imaginationem non sequitur motus misericordie vel tristitiæ, prosecutionis aut fugæ, sicut sequitur ad æstimationem. Præterea cognitio sola imaginationis non sufficit ad directionem motus, quia est speculativa (3); e converso cognitio

secunda
probatio

Bañez (In 1.^{am} part. quæst. 78, art. 4, dub. 5, not. 1, et ad 2.^{am} et 3.^{am}), Joanne a S. Thom. (quæst. 8, art. 3, ad argum. Suarez), et Carmelitani Complutenses (*de anim. disp. 15, quæst. 2, num. 35 et 36*).

(1) Cfr. Lossada, loc. cit. num. 113-115.

(2) Apud Lossada ibid. num. 115. Cfr. Joannes Martínez de Prado, loc. cit. quæst. 4, paragr. 3, num. 36.

(3) Vide que in hanc rem scripta sunt in 1.º vol. *Psycholog.* num. 223, pag. 941.

æstimativæ, quia practica est, sufficit ad motus directionem (1).

minus efficac
invenitur.

Verum respondetur ab aliis, omisso antecedenti, *negando* conseq.; nihil prohibet utrumque actum ab eadem potentia procedere, ut patet in intellectu et in appetitu sensitivo, qui appetit præsentia et absentia, sensata et insensata: et ipsa imaginatio, ut nuper notavi, secundum multos Thomistas absentia et præsentia attingit. Si ergo potentia sub ratione magis abstracta percipere valens, potest etiam minus abstracta et materialiora percipere; si nequit insensata percipere, quin simul sensata apprehendat, quid vis multiplicare interiores potentias ponendo unam, quæ solum minus abstracta valeat percipere, et aliam, quæ et magis abstracta præterea apprehendat, aliam, quæ sola sensata. aliam, quæ insensata simul et sensata?

Dices forte cum Joanne Martínez de Prado, quamvis potentia rationes insensatas attingens debeat quoque attingere sensatas, quia tamen e contrario potentia sensatas attingens non apprehendit insensatas, recte poni pro iis solis attingendis potentiam distinctam; sicut non ex eo quod objecta sensuum exteriorum attinguntur a sensu communi et phantasia sub altiori ratione, negandi sunt sensus externi, et soli interni agnoscendi (2).—Verum hoc tantum probat non futuram fore absurdam vel penitus superfluum æstimativam aut phantasiam a sensu communi re distinctam. Non tamen probat esse necessitatem ullam ponendi potentias hujusmodi realiter distinctas. Et hoc est, quod scriptores, unam re interiorem potentiam admittentes, contendunt, quia non sunt multiplicanda entia sine necessitate causave rationabili, qualis hic nulla cernitur satis convincens. Quod vero de sensibus externis additur, nullam habet paritatem; quia jam aliunde certum est experientia, sensus externos ab internis distinctos dari, ratio vero pariter certo probat præter externos debere admitti *saltem aliquem interiorem*, per

(1) Vide Joann. Martínez de Prado (loc. cit. quæst. 4, num. 36). Et vide etiam Psychol. vol. 1.um, num. 209, pag. 909, 910, quamvis ibidem citatur unus locus contrarius S. Thomæ, nempe ex 1. p. quæst. 81, art. 3, ad 2.um

(2) Martínez de Prado, loc. cit. quæst. 4, paragr. 3, num. 38.

quem attingantur sensibilia, quæ nequeunt attingi ab externis...

Ad Confirmationem 1.^{am} *negant* adversarii pariter consequens, transmissio antecedenti; quia sive plus sive minus differant, non tanta apparet differentia, ut debeant multiplicari potentia realiter distinctæ.—Ad Confirmationem 2.^{am} pariter facile negabunt consequens. Nam ex antecedenti solum sequitur, quod *actus* qui dicitur phantasiae, et *actus* qui dicitur æstimativæ, sint diversi, nullatenus vero quod potentia utrasque eliciens non possit esse una eademque realiter. Neque etiam ad cognitionem et iudicium practicum requiritur potentia diversa ab illa, quæ iudicium speculativum profert, ut constat in intellectu.

Tertia probatio, «Interdum accidit, ut in eodem animali tertia probatio vis imaginandi lædatur, illasa vi æstimandi: item, ut ex morbo vel senio memoria decrescat, aut deficiat, integro sensu communi: sunt ergo potentia istæ separabiles, atque adeo distinctæ» (1).—Verum objectio manifeste instatur in ipsa imaginatione ac memoria; jam enim vidimus in præcedenti articulo memoriam et imaginationem non esse æque tenacem rerum omnium: novimus præterea esse homines, etiam insanos, qui rectissime quædam æstimant. Id quod manifeste ostendit eandem potentiam interdum relate ad quosdam actus non esse expeditam recteque dispositam, sicut ad alios: unde videtur sequi eandem potentiam interiorem uti organo extenso, in quo per partes recipiat diversarum rerum species. Ita enim optime intelligitur ab eadem potentia ex organi læsione non posse exerceri aliquos actus proprios, nempe illos, qui per illam partem organi et ope specierum in ea receptorum exercebantur, dum alii actus egregie exercebantur. Cum ergo ex certis phænomenis experientia omnes fateri debeant unam eandemque potentiam interiorem posse esse expeditam ad unius ordinis actus, et ad alios impeditam per accidens atque ex organi vitio, ex phænomenis in objectione relatis, non satis efficaciter concluditur multiplicitas vel realis distinctio interiorum sensuum.

alio non placet.

(1) Apud Lossada, loc. cit. num. 116.

quoniam quoque
probatio

alio non
convincit

Probatio quarta desumitur ex organo. Nam ubi diversum est organum, ibi diversa agnoscenda est potentia. Atque organa sensuum interiorum sunt diversa. Ergo et potentiae diversificantur.—Verum in primis principium distinguendi et specificandi potentias praecipue sumendum est ex objecto, non vero ex organo, quamvis etiam diversitas quoque organi probabile aliquod argumentum suppeditare queat; quia quamvis non sit potentia propter organum, sed e converso, nihilominus rationi consonum est diversae potentiae diversa praeparari instrumenta. Sed secundo addi potest, veteres quidem diversas cerebro partes assignasse tamquam interiorum sensuum sedes et organa, ut jam superius notavi; at recentiores, qui haec longe diligentius considerarunt, et accuratius cognoscunt, hoc dumtaxat audere certo asserere, quod omnes actus interiorum sensuum sedem habeant in cerebro. Et quamvis multum in eam opinionem propendeant, quod diversa phaenomena, sive sensibilis ordinis sive ordinis motivi, sint centrīs diversis affixa vel localizata, et generatim etiam putent actus sensuum interiorum in lobis frontalibus peragi, nondum potuerunt, quod ego sciam, certo determinare locum proprium et peculiarem singulis illis sensibus (1). Quare nequit ita recise asseri, quod dicebatur in Minori. Praeterea etiamsi certum esset omnino actus alios interiorum sensuum in aliis partibus cerebri exerceri, argumentum nondum urget, quamdiu non demonstretur objecta formalia talium actuum esse ita diversa, ut nequeant ab una realiter potentia attingi. Et ratio manifesta est, quia etiam actus diversi ejusdem potentiae v. g. phantasiae ac memoriae videntur non in una dumtaxat parte essentialiter fieri, sed posse etiam, una parte, in qua prius fiebant, lesa, in alia postea exerceri, ut jam vidimus. Ergo quid vetat dicere partes vel centra diversa cerebralia, in quibus actus sive sensus communis, sive phantasiae, etc., exercentur, non esse nisi varia instrumenta ejusdem realiter et specificae potentiae? Confirmatur ex eo quod tactus communissime habetur idem specificae ac realiter sensus, itemque gustus. Et nihilominus

(1) Relege paulo superius exscriptum testimonium ex cl. Guibert, *Anatomie*, etc. pag. 759.

Physiologi videntur invenisse diversa organa tactilia et gustativa, prout suo loco retulimus.

217. Rationes pro contraria sententia, unum dumtaxat realiter ponente sensum interiorum. Prima. Ubi non est ratio satis efficax, non sunt multiplicandae potentiae animae. Atqui nulla est ratio satis efficax ad inducendam distinctionem interiorum sensuum. Ergo... Minor constat ex praemisso contrariarum rationum examine.

Secunda probatio. Actus sensus communis egregie exerceri potest a potentia exercente actum phantasiae, tum quia objectum utriusque idem videtur esse; tum quia quod phantasia objectum sensus communis attingat in absentia, non potest impedire, quo minus etiam eadem attingat in praesentia, ut plerique ipsorum adversariorum fateantur; tum quia phantasia profecto species accipit a sensatione externa, quamdiu ipsa existit non vero postea, et proinde in praesentia objecti sensibilis, statim autem ac speciem accipit, jam potest suum actum elicere, ideoque nequit dici phantasia solum absens objectum representare. Unde fit, ut intellectus quamvis nequit species abstrahere nisi ex phantasmate, tamen rem corpoream intelligere valeat statim, ac externis sensibus se coram sistit (1). Eodem modo probatur aestimativam cognoscere ut praesens illud ipsum objectum, quod secundum sensatas rationes apprehendi a phantasia et sensu communi dicitur. Ergo sicut eadem potentia, quae actum phantasiae elicit, potest elicere actum sensus communis, ita eadem potentia, quae actum aestimativae proprium producit, potest quoque producere actum phantasiae; ideoque non distinguitur aestimativa a phantasia et sensu communi. Sane ut paulo superius innuebam, aestimativa ovis v. g. «ad conspectum lupi non cognoscit rationem inimici in abstracto, sed ut contractam ad objectum oculis sensatum, quasi practice

Rationes eorum,
qui unum solum
internum
sensum
agnoscunt;
prima,

secunda,

(1) Cf. Suarez, loc. cit. num. 13; Lossada, loc. cit. num. 109.

Addi et illud e converso posset, ex mente S. Thomae videri sensum communem interdum in somnis absentia objecta cognoscere. Vide S. Doctor. 1 p. quaest. 84. art. 8, ad 2.um Multique Thomistae apud Collegium Complutense S. Thomae (*de anim.* lib. 2, quaest. 8, art. 1, num. 16) concedunt fieri posse, ut communis sensus absentia per accidens apprehendat.

judicando sic: *Objectum hoc, quod video, mihi est aduersum*: qui actus procul dubio percipit externa accidentia lupi ut præsentiæ» (1). Denique memoria tantam habet affinitatem ac similitudinem cum phantasia, ut vulgo memoriæ passim tribuantur actus illi phantastici, objectum sensibile absens repræsentes, quos suos loco descriptos reliquimus: neque objectum memoriæ ab objecto phantasiæ atque æstimatiuæ differt, nisi quia memoria percipit rationem præteriti, videlicet cognoscendo illud objectum alias quoque a se cognitum fuisse. Non autem repugnat, sed plane ex dictis probabilissimum fit, potentiam, quæ totum hoc cognoscit, posse etiam referre sensationes externas olim habitas, immo et præsentes, objecta nempe omnia trium aliorum sensuum interiorum. Ergo sufficit una sola realiter potentia ad omnes actus sensuum interiorum in præcedentibus articulis descriptos eliciendos.

tertia.

Tertia probatio confirmans istam doctrinam desumitur ex analogia cum intellectu. Sicut enim intellectus unus sufficit ad omnia objecta et materialia et spiritualia, præsentiæ et absentia, et quidem per diversos specificæ actus cognoscenda, ita sufficere dicendus est unus interior ad omnia sensibilia, sive præsentiæ sive absentia, percipiendæ, donec contrarium demonstraretur. Nihil enim videtur obstare, quominus potentia hujusmodi sit universalis respectu omnium sensibilium; et per hoc solum satis distinguitur, multumque cedit in perfectione intellectui, cujus objectum longe universalius est, ac plane respondens naturæ suæ spirituali.

Utrum detur
aliter distinctio
formalis scilicet
ca inter sensus
interiores.

Quod si quæras, num saltem agnoscenda sit inter sensus interiores distinctio formalis ad mentem Scotistarum, auctores nostri negative respondent cum Eximio Doctore, qui: «Sensus interior, inquit, una est adæquata potentia realiter et formaliter, solumque inadæquatis rationibus distincta, quatenus scilicet ad diversos actus comparatur, et conceptibus inadæquatis concipitur. Probatur, quoniam illa potentia est formaliter una predicto modo, quæ unum habet objectum formale adæquatum, circa quod exercet certum genus actuum; partialia namque objecta particularesque rationes actuum diversorum diversas rationes formales potentiarum

(1) Lossada, *ibid.* Cfr. Suarez, *ibid.* num. 15.

non arguunt. Sic autem res se habet in potentia sensitiva interiori. Ergo... Explicatur amplius, et confirmatur, nam in parte intellectiva plura sunt nomina significantia intellectum, ut ratio, memoria, intellectus practicus, speculativus, etc. Et tamen ibi una tantum est potentia formaliter, et simile est de voluntate. Denique illo modo potentiæ formaliter ultra sex numerari possent, ut facile patebit consideranti diversitatem actuum interni sensus. Concludendum est ergo unum esse sensum, omnes hos actus exercentem, qui a nobis diversis nominibus nuncupatur, inadæquatisque definitionibus circumscibitur» (1).

Judicium
Auctoris.

218. Hæc sunt argumenta præcipua, quæ pro duabus postremis sententiis circa interiorum sensuum multitudinem a suis patronis congeruntur. Utraque opinio, meo judicio, probabilis est; secunda vero unam dumtaxat realiter potentiam interiorem adstruens, mihi probabilior intrinsece videtur; quia solidioribus fulcitur rationibus, quæ causa est, opinor, cur auctores nostri communissime a communi Thomistarum, atque adeo ipsius Aquinatis, doctrina recederent.

ARTICULUS VI

De proprii corporis perceptione, ubi de sensu, quem quidam recentiores vocavere fundamentalem.

219. Post absolutam de sensibus internis disputationem tacitus præterire nequeo sensum illum, quem pauci quidam recentiores, ac nominatim Rosminius et P. Tongiorgi, *fundamentalem* vocant. Sensus fundamentalis ex antiquorum sententiæ potest dici tactus et sensus communis internus: ille quidem, quatenus per totum organismum serpit, et cæteris quoque sensibus externis subternitur, prout jam explicuimus agentes de tactu (2); sensus vero communis, quia est radix et caput, unde sensibus externis advenit sentiendi vigor.

Sensus funda-
mentalís variè a
diversis scripto-
ribus acceptus.

(1) Suarez, *loc. cit.* num. 18.

(2) Vide S. Thom., *de verit.* quæst. 22, art. 5.

Condillacus etiam locutus est de sensu quodam fundamentali, eumque repositus in sensu actionum, quas variae corporis partes in se invicem exerunt, ac praesertim sensus motuum respirationis (1). Cujusmodi sensus vel non est admitendus, vel certe revocari videtur ad sensum *nisus* aut *muscularem* recentiorum, qui non differt a tactu inferiorum partium. Actiones enim, quas partes corporis variae in se invicem exerunt, vel non sentiuntur, vel cum sentiuntur, ideo sentiuntur, quia nisum aliquem ac deformationem muscularem praese ferunt, atque ab organo tactus excitato percipi queunt. Auctores vero illi, quorum doctrinam hic breviter perpendendam suscepimus, sensum suum fundamentalem docent, quoad rem ipsam, esse eundem illum, quem veteres Doctores communem sensum vocabant (2). Verum enimvero recentiores isti diversa munera tribuunt suo sensui fundamentali ab his, quae Scholastici sensui communi tribuebant. Quenam sint ex traditionali doctrina officia et actus communis sensus vidimus superius. At vero secundum Antonium Rosmini sensus intimus est sensus quidam vel perceptio perennis corporis proprii per se spectati, quae natura saltem prior sit externis sensationibus, iisque praebet velut fundamentum et subjectum. Unde recte dicitur fundamentalis, et externae omnes sensationes non sunt nisi ejusdem modificationes (3). Quod vero gravius est, in hujusmodi sensu fundamentali constituit Rosmini unionem animae cum corpore, et consequenter eundem esse humano composito essentialem, sicut ipsa unio est essentialis (4). Eandem tenet P. Tongiorgi doctrinam, si excipias illud, quod respicit unionem animae cum

quo sensui
intelligatur
a quibusdam
recentioribus:

peculiare munus
ejus
describitur.

(1) Vide Condillac, *Traité de sensations*, 2.de part., chap. 1.

(2) «Hic porro sensus non differt quoad rem ab eo interiori sensu, quem Aristoteles sensum communem appellat, quia est *radix et principium exteriorum sensuum*, ut S. Thomas dicit (1 p. quaest. 78, art. 4, ad 1.um). Tongiorgi, *Psycholog.* num. 279, 1.º»

(3) Rosmini, *Saggio sull'origine delle idee*, vol. 2, part. 5.^a, cap. 3.

(4) «Tutte queste riflessioni confermano l'esistenza di un sentimento fondamentale in noi: esistenza, che si potrebbe anche scorgere con un po' di seria attenzione alla natura del Noi; perchè il Noi, chi rilette sopra sé stesso, trova che è nel fondo un sentimento, che costituisce il soggetto ed intelligentes». Rosmini, *loco citato*, art. XI.

corpore. Nam exorsus a sensu quodam actuali sui ipsius, quem habere putat animam, prorsus eidem essentiali et independenti a quacumque affectione vel actu ejusdem animae (1); statuit animam, dum corpus informat, perenniter sentire suam in eo praesentiam: quare quamvis sensus sui in corpore non est essentialis, quia neque est essentialis animae esse in corpore, tamen unionis statum necessario ac perpetuo consequitur. Anima porro in hac perpetua sui in corpore perceptione, non percipit se et corpus suum tamquam duo, sed per modum unius, «sentit videlicet extensum, quo secundum virtutem ipsa extenditur», ideoque communis usus loquendi voce illa *Ego* et animam et corpus designat. Hinc vero inferitur, 2) sensum hujusmodi organicam facultatem et actum esse; 3) ipsum non excitari occasione peculiarium sensationum, sed omnibus illis priorem esse, saltem natura; 4) ex eoque primam extensionis oriri notitiam (2). Adit denique per sensum hunc fundamentalem nec figuram corporis nostri definitamque magnitudinem percipi, nec diversas ejus partes distincte deprehendi (3). Quae cum ita sint, ex istorum scriptorum sententia, sensus fundamentalis est externarum sensationum fundamentum non solum *physiologicè*, tamquam radix, unde virtus sensitiva ad externos sensus derivatur, sed etiam *objective et intentionaliter*, quatenus perceptio vel actus sensus fundamentalis saltem natura prius requiritur, ut dari queant externorum sensuum sensationes.

Alii vero recentiores vel quia negant, aut perperam intelligunt substantialem animae cum corpore unionem, vel quia errant circa naturam cognitionis nostrae, varias ineunt vias ad explicandum, quo pacto corpus nostrum cognoscamus: quorum sententias nec vacat, nec operae pretium est hic referre vel refutare.

Ut porro status quaestionis bene intelligatur notandum probe est, corpus proprium percipi posse vel in concreto atque experimentaliter modo instar facti cuiusdam, vel in abstracto et secundum essentialiam. Hoc altero modo corpus

Aliorum
sententias circa
propriū corporis
perceptionem.

Status
quaestionis.

(1) Tongiorgi, *Psycholog.* num. 274.

(2) Tongiorgi, *loc. cit.*, num. 279, 2.º, 4.º, 5.º, 6.º et 8.º

(3) *Ibid.* num. 279, 6.º

percipere ad intellectum spectat, qui simili modo cognoscit corpus, in quo ipse est, ac reliqua: itaque de hac corporis proprii cognitione non est hic sermo, sed agetur in sequenti disputatione. Hic vero solum disputatur de concreta et experimentaliter corporis proprii cognitione.

220. PROPOSITIO. Homo corpus suum percipit experimentaliter ope potissimum sensus communis: unde sensus ille fundamentalis, quem quidam recentiores obtrudere volunt omnem externam sensationem antevertens, tamquam fictitius rejiciendus est.

Homo proprium
corpus
experimentaliter
cognoscit ope
sensus
communis:

Prima pars: *Homo proprium corpus experimentaliter cognoscit ope sensus communis.* Probatur 1.º quia sensus communis, ut quilibet alius sensus objectum suum refert non in abstracto, sed in concreto. Atqui pars objecti sensus communis, prout in primo hujus capituli articulo declaratum manet, sunt sensationes externorum, quæ per corpus nostrum et in corpore nostro exercentur. Ergo nequit sensus communis percipere sensationes externorum sensuum, nisi simul plus minus confuse percipiat eorundem subjectum, nempe proprium corpus.

Prob. 2.º Experientia cujusque propria. Etenim intime persentiscimus subjectum, vel locum, vel partem, ubi quævis nostra sensatio exercetur, esse aliquid nostrum. Illud vero non esse animum, sed corpus, per relationem ipsorum sensuum, atque adeo sensus communis, innotescit. Ergo...

Prob. 3.º Inductione et analysi. Si oculus respiciat proprium corpus, ex eo solum non illud apprehendit, ut suum, et similiter auris et olfactus, si sonum vel odorem proprii corporis referant. Sed visio ipsa, et auditio et olfactus sive proprii sive alieni corporis nequeunt omnino sentiri nisi ut phænomena propria. Et quamvis nulla istarum sensationum seorsim sumpta fortasse prodest subjectum ejus esse corpus vel extensum quiddam, at prodeunt profecto plures simul sumptæ, vel invicem comparatæ; quia sensus communis manifeste renuntiabit partem nostri, quæ visum habet, diversam esse ab ea, quæ auditum habet, et olfactum. Ergo sensus ille partes diversas detegit subjecti sentientis, quod proinde extensione præditum, nempe corporeum, sentitur. Adde-

gustum, et idem clarius experietur. Adde tactum, et jam dubitari non poterit de propria extensione; nam si alia tangas, sive alia te tangant, sive te ipsum sursum vel deorsum, dextrorsum vel sinistrorsum, extrorsum vel introrsum, antrorsum vel retrorsum, qua late patet corpus tuum, re vera *aliquid tuum*, quod ubique sentit secundum diversas partes, per relationem tactus et communis sensus experiris. Occasiones porro innumeras communi sensui ad proprium corpus percipiendum præbent perpetuæ fere organismi affectiones non solum animalis vel sensitivæ vite, ex usu sensuum externorum profectæ, sed etiam affectiones ordinis vegetativi, quando, ut sæpe fit, extraordinarium aliquid præ se ferunt. Sic experimur passim famem, sitim, satietatem, membrorum infirmitatem, defatigationem, respirationis laborem, dolores, voluptatem, aliaque id genus sexcenta phænomena corporis, quæ propter substantialem cum illo unionem animæ non possunt non sentiri nisi ut propria subjecti sentientis, quod proinde sentit se extensum et corporeum. Hinc fit, ut vel a prima infantia, et pene antequam linguam in verba solvere queant, noverint pueri suum corpus.

Quod vero ad hujusmodi cognitionem corporis proprii sufficiat post externorum sensuum usum relatio sensus communis, nec requiratur actus cogitativæ, prout docet cl. P. Bernardus Boedder (1), constat ex præmissa interiorum sensuum tractatione. Nam ad apprehendendum corpus proprium, sufficit ut quis percipiat factum sensationum externarum tamquam domesticum et sibi proprium; eo enim ipso illico adest perceptio concreta extensi cujusdam, atque adeo corporis, quod ad nos pertineat. Ergo, quidquid sit, utrum cogitativa apprehendere possit substantiam individuum proprii vel alieni corporis, quemadmodum contendit clarissimus scriptor; ad apprehendendum experimentaliter proprium corpus, expectandus non est, opinor, actus cogitativæ peculiaris.

Secunda pars: *Rejiciendus est fundamentalis sensus ad mentem quorundam recentiorum.* Prob. 1.º Sensus iste fundamentalis supponit perennem in animo nostro suspisus

unde rejiciendus
est sensus
fundamentalis
ad mentem

(1) *Psycholog. rationalis.* num. 97.

quorundam
recentiorum.

suique status conjunctionis cum corpore notitiam. Atqui hoc constanti cujusque experientiae repugnat, et affatim refutatum reliquimus superius adversus Cartesianos (1). Ergo...

Prob. 2.º Si daretur in anima perennis sui ipsius sui que status conjunctionis cum corpore cognitio, intelligi non posset: α) quo pacto grassentur tot materialistarum et positivistarum, sive veterum sive recentiorum, animae existentiam negantium, errores; β) nec tantum inesset Philosophis negotium in vindicanda vera natura animae praesertim humanae, quae sit vera corporis forma, eaque spiritualis et immortalis, Ergo negandus est sensus ille recentiorum fundamentalis. **Prob. antecedentis membrum α).** Nam tunc existentia animae foret aliquid immediate notum et quidem tempore primum, et perenniter notum. Atqui relate ad factum ipsum vel realitatem eorum, quae hoc pacto cognoscuntur, impossibilis est tanta disceptatio tantaque pertinacia etiam pernicacissimorum intellectuum, ut constat exemplo aliarum veritatum per se notarum, et etiam objectorum sensibilium, quae immediata sensuum perceptione attinguntur. Quamquam enim recentiores multi negaverint sensibilium qualitatum realitatem eo pacto quo nobis manifestantur; nemo tamen sanus negaverit objectivum aliquid sensationibus nostris representari. Si ergo constanter intuitioni nostrae observatur animus ipse noster, qui fieri possit, ut adsint tot homines, qui non solum id negent, sed negent praeterea realitatem et existentiam animae? **Probatur antecedentis membrum β).** Etenim si anima seipsam intuetur et in se et in corpore, non potest se respicere nisi corpus informantem. Ergo non poterit non cognoscere immediate se esse formam corporis. Et ob eandem rationem poterit anima statim cognoscere suam spiritualitatem et immortalitatem. Quid enim vetare potest immediatum intuitum animae intellectivae, quominus in entitate simplicissima apprehendat illud, quod ejusdem essentiam et nobilissimam proprietatem metaphysicam constituit? Cognitio enim intuitiva et immediata non est sicut discursiva, quae rem ex connexionem cum alia attingit: quamobrem cognitio immediata et intuitiva potentiae,

(1) Vide supra num. 35, pag. 149 seqq.

usque ad ipsas essentias penetrare valentis, debet procul dubio essentiam rei, quae objectum est intuitionis, exhibere. Praeterea intuitio, quam habet anima, sui ipsius antecedit, ex adversariorum sententia, omnem affectionem, et consequenter intuitionem cujusvis affectionis. Ergo ad quid aliud poterit terminari nisi ad suam essentiam et proprietates? Ergo non poterit non apprehendere spiritualitatem et immortalitatem.

Prob. 3.º Si anima perenniter suam in corpore praesentiam, atque corpus suum perenniter intueretur per fundamentalem illum, quem fingunt adversarii, sensum; intelligi non posset, quo modo homo in hac vita nullam aliam prorsus proprii corporis cognitionem habeat, praeter eam, quam vel ope sensuum, sive externorum sive interiorum, praecedentem externam sensationem referentium, vel ope intellectus discurrendo ex sensuum relatione haurire potest. Atqui homo reapse nullam aliam cognitionem sui corporis habet nisi hoc modo comparatam. Ergo...

Consequentia egregia est; **Minor** vero constat, nisi vehementer fallor, ex omnium experientia. Vel secus doceant nos adversarii thesaurum cognitionis, quem ipsi per suum sensum fundamentalem didicerint. **Major** etiam videtur innegabilis: α) et primo quidem magnum indicium est contra existentiam hujusmodi sensus fundamentalis, ab omni alia sensatione independentis, illamque antevertentis, quod nulla in nobis adsit proprii corporis cognitio, quae diversa sit a cognitione per alios sensus hausta, quaeque proinde non possit attribui externorum-sensuum relationi et caeterarum potentiarum eam consequentium operationi, non enim sunt pro lubito fingendae potentiae, ubi nulla detegitur operatio eas exigens. Atque hinc β) secundo probatur **Major**. Quia ex adversariorum sententia sensus fundamentalis est potentia distincta a reliquis omnibus sensibus hactenus notis. Ergo cum potentiae tandem specificentur per objecta, quemadmodum suo loco demonstratum est (1), oporteret, ut sensus iste fundamentalis aliquid aliud, quod ex externorum sensuum relatione, illamque subsequente interna sensatione, cognosci non possit.

(1) Vide *Psychol.* vol. 1.um, num. 48, pag. 201 seqq.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

221. *Objic. 1.º* «Si seipsam anima sentit, necesse est, ut simul sentiat statum, in quo est. Nunc autem est corpori intime conjuncta, ut unam cum corpore naturam constituat. Oportet ergo animam sentire se corpori conjunctam, et unum quid cum illo constituentem» (1).

Respondeo, dist. Major. Si sentit seipsam immediate ac per intuitionem, *conc.*; si se sentiat tantum indirecte et opere actuum suorum, *neg.* Et *concessa* Minore, *neg.* conseq.

Objic. 2.º «Ut vis aliqua necessario agens de potentia in actum transeat, hæc duo requiruntur et sufficiunt, ut vis expedita sit ad agendum, et ut objectum sit ipsi, prout convenit, adnotum. Atqui anima, quæ sentire seipsam debet, essentialiter est unita huic objecto, immo identica cum illo est; hinc virtus, quæ certe animæ inest, sentiendi seipsam, essentialiter expedita est ad agendum; quid enim interponi possit inter animam et animam; aut quid possit efficere, ut anima sibi ipsi sit extranea? Ergo vis animæ sentiendi seipsam ab ipso existentie ejus exordio essentialiter est ad actum determinatas» (2).

Respondeo, conc. Major., distingo Minor. Virtus, quæ inest animæ, sentiendi seipsam essentialiter expedita est in statu separationis a corpore, *trans.*; in unionis statu, *neg.* Certum enim est experientia cujusque, animam, quamdiu est corpori unita, esse impeditam ad immediatam sui cognitionem, undecumque tandem impedimentum istud proveniat.

Objicies 3.º «Si anima ab aliqua affectione excitari possit ad sentiendam seipsam, proculdubio affectionem illam experiri deberet ut suam. Atqui si anima ante omnem affectionem non sentit se, nullam affectionem experiri potest ut suam. Quare enim anima aliquam affectionem experiatur ut suam? Profecto quia illam experitur in se, quia sentit se per illam immutari. Quomodo vero sentire posset aliquid in

(1) Tongiorgi, *Psycholog.* num. 278, 1.º

(2) Tongiorgi, *Psycholog.* num. 275.

se, nisi prius sentiret se? quomodo posset sentire se mutari, nisi et quum mutatur, et antequam mutaretur, adesset sibi? Ergo si anima ante omnem affectionem se non sentit, a nulla affectione excitari potest ad seipsam sentiendam» (1).

Respondeo neg. Minor. Sicut visus ad hoc ut percipiat colorem in charta, non debet prius percipere chartam; ita ut anima affectionem suam in se intueatur, non debet prius intueri seipsam.

Objic. 4.º «Nemo... est, qui se extensum non sentiat; nemo est, qui proprium subjectum sentire unquam potuerit partibus carens. Atqui si anima se solam sentiret, extensionem in se sentire non posset. Si ergo anima extensum penenter sentit, non se solam, sed se in corpore, et cum corpore sentit» (2).

Respondeo, conc. Major et Minor., et neg. conseq. et suppositum, quod nempe anima ullo modo se in hac vita sentiat independentem et antedecenter a suis actibus.

Objic. 5.º «Anima non modo sentit per impressiones in corpore receptas externa objecta, sed ipsum quoque sentiendi actum. Has autem sensationes in variis corporis partibus experitur, aut saltem ad varias corporis partes refert; utrumvis enim dicatur, hac in re perinde est. At quomodo fieri posset, ut anima sensationes suas in organis sentiret, aut ad organa referret, si prius, saltem natura, proprium corpus non sentiret ut suum sibi conjunctum?» (3).

Respondeo, neg. simpliciter Minor., quia ut anima per sensum communem cognoscat actus sensuum externorum tamquam suos, nullatenus requiritur, ut prius vel se vel suum in corpore statum aut unionem cum eodem cognoscat. Itaque sufficit nobis antiquissimus iste sensus communis, nec ullo indigemus fundamentali sensu diverso.

Objic. 6.º Sæpe sensationibus afficimur, quæ ob assuetudinem, quam pariunt, non advertuntur; tales sunt v. g. quæ ex sanguinis circulatione, ex calore vitali, pressione nos

(1) Tongiorgi, *ibid.*

(2) *Id. ibid.* num. 278, 2.º

(3) *Id. ibid.*, num. 278, 3.º